

Mads Meier Jæger og Anders Holm

Penge, (ud)dannelse, forbindelser eller *brains*?

En test af fire forældreressourcers betydning for unges uddannelsesvalg i Danmark

En bred vifte af sociale baggrundsforhold påvirker folks uddannelseschancer i det moderne velfærds-samfund. I artiklen analyseres – med udgangspunkt i Pierre Bourdieus kapitalbegreb – effekten af fire typer kapital i opvækstmiljøet for unges uddannelsesvalg i Danmark: økonomisk, kulturel, social og kognitiv kapital. Analysen indikerer, at kulturel kapital er af størst betydning for, om unge vælger akademisk orienterede, videregående uddannelser, mens social kapital er af betydning for, om man opnår en faglig uddannelse. Omfanget af økonomisk og kognitiv kapital i opvækstmiljøet synes ikke at spille nogen rolle for unges uddannelseschancer.

Nyere komparative undersøgelser af intergenerationel uddannelsesmobilitet har påvist, at sociale baggrundsforhold stadig er af stor betydning for folks uddannelseschancer i de vestlige, industrialiserede samfund (Treiman & Yip 1989; Shavit & Blossfeld 1993; Müller & Karle 1993; Erikson & Jonsson 1996; Sieben et al. 2001). Selv om der i nogle lande er tegn på, at sociale uligheder i uddannelseschancer er aftagende, så er det mest bemærkelsesværdige resultat fra den komparative litteratur den høje grad af *ensartethed* i sociale baggrundsforholds betydning for folks uddannelseschancer på tværs af økonomisk, historisk og kulturelt meget *forskelligartede* lande.

Denne omstændighed er særlig paradoksal i de skandinaviske lande, hvor omfangsrige sociale sikkerhedssystemer, omfordeling af indkomster i kombination med en lighedsorienteret uddannelsespolitik siden 1960'erne har været indrettet med henblik på at reducere sociale uligheder i borgernes livschancer (Erikson & Hansen 1987). Man ville derfor forvente, at netop i de skandinaviske lande burde relationen mellem opvækstforhold og uddannelsesniveau være betydeligt svagere end i andre lande.

De fleste undersøgelser peger imidlertid på, at selv om de skandinaviske lande siden 1960'erne har udbygget velfærdsstaten og uddannelsessystemerne i et enormt omfang, så er de *relative* uddannelseschancer, dvs. den sandsynlighed, folk fra forskellige socialgrupper eller sociale klasser har for at nå visse uddannelsesniveauer, ikke udlignet i et nævneværdigt omfang. Dette synes at være tilfældet både i Sverige (se Jonsson 1987, 1993; Erikson & Jonsson 1996; Breen & Jonsson 2000), Norge (se Hansen 1997, 1999; Lindbekk 1998), Finland (se Kivinen & Rinne 1996; Kivinen et al. 2001) og i Danmark (se Hansen 1995;

Davies et al. 2002; Jæger et al. 2003).

Men hvorfor har de skandinaviske lande ikke i højere grad været i stand til at udligne sociale uligheder med hensyn til uddannelse? Dette spørgsmål er temaet i artiklen, hvor vi analyserer betydningen af en række sociale baggrundsforhold for unges uddannelsesvalg i ét skandinavisk land, Danmark. En forklaring på paradokset kunne for det første være, at de sociale baggrundsforhold, som er af betydning for uddannelsesmobiliteten, ikke bare er kvantitativt, men også kvalitativt forskellige på tværs af de vestlige lande. I lande med stor økonomisk ulighed og høj brugerbetaling på uddannelse (fx USA) vil forældres indkomst typisk være af stor betydning for, om deres børn opnår en videregående uddannelse eller ej (Lucas 2001). I de skandinaviske lande, hvor den økonomiske ulighed er lav og videregående uddannelser mestendels er gratis, kunne man således forvente, at det primært er *andre* og ikke økonomiske faktorer, som skaber den forholdsvis høje grad af ulighed i uddannelseschancer, som observeres blandt unge i dag. Mekanismerne er derfor forskellige på tværs af lande, men udfaldet er tilnærmelsesvist det samme.

Hvis de sociale mekanismer, der i dag skaber og opretholder sociale uligheder i uddannelseschancer i Skandinavien, ikke primært er økonomiske eller socio-økonomiske, så er den konventionelle teoretiske forklaringsmodel for disse mekanismer, som er baseret på *sociale klasser* (fx Shavit & Blossfeld 1993; Goldthorpe 1996), ikke nødvendigvis et særligt præcist analyseredskab i den skandinaviske kontekst. Begrebet social klasse anvendes i forskningslitteraturen som en deskriptiv, hierarkisk aggregering af systematiske forskelle i indkomst og erhvervsposition i befolkningen, dvs. *socio-økonomisk* stratifikation. Når empiriske analyser af intergenerationel uddannel-

sesmobilitet i de skandinaviske lande, som citeret ovenfor, finder forholdsvis store forskelle i uddannelsesniveau mellem sociale klasser, er det ofte uvist, i hvilket omfang disse klasseforskelle rent faktisk kan fortolkes som effekter af *socioøkonomiske* forhold og ikke andre typer baggrundsforhold, som også opfanges i de anvendte klassevariable (fx "kulturel kapital", sociale forbindelser, normer omkring uddannelse i familien etc.)¹. Empiriske analyser med udgangspunkt i klassebegrebet er således potentielt problematiske i de skandinaviske lande, dels fordi klasseeffekter i empiriske undersøgelser her i særlig grad kan fejlfortolkes som omhandlende økonomiske forskelle i befolkningen (men ikke nødvendigvis er det), dels fordi klassebegrebets fokus på økonomisk stratifikation leder vores opmærksomhed væk fra, hvad der i virkeligheden er den primære drivkraft bag den vedvarende ulighed i uddannelseschancer i Skandinavien: ikke-økonomiske baggrundsforhold.

I denne artikel forsøger vi, med udgangspunkt i Danmark som "case", at komme nærmere en karakteristik af, hvilke materielle og immaterielle baggrundsforhold der er af betydning for intergenerational uddannelsesmobilitet i en højt udviklet skandinavisk velfærdsstat. En central hypotese i artiklen er, at immaterielle baggrundsforhold er af langt større betydning end økonomisk baggrund, når det gælder uddannelsesmobilitet i Danmark. I modsætning til en konventionel tilgang baseret på social klasse, forsøger vi med udgangspunkt i Pierre Bourdieus kapitalbegreb at "dekomponere" effekten af social baggrund i fire typer materielle og immaterielle forældresources: økonomisk, kulturel, social og kognitiv kapital. Denne tilgang tillader dels, at det er muligt at isolere effekten af kvalitativt forskellige typer af baggrundsforhold på unges uddannelses-

fil	Mads Meier Jæger Cand.scient.soc., ph.d.-stipendiat ved Socialforsknings- instituttet. E-mail: Mads@sfi.dk
fil	Anders Holm Lektor, ph.d., ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet og Centre for Applied Micro-econometrics. E-mail: Anders.Holm@socio- logy.ku.dk

valg, dels at teste hypoteser om hver af de fire kapitalformers betydning for unges uddannelsesvalg inden for rammerne af en skandinavisk velfærdsstat.

I det følgende afsnit præsenteres artiklens teoretiske ramme. Herudover diskuteres empiriske resultater fra tidligere undersøgelser baseret på de fire "kapitalformer". Afsnit 3 præsenterer datamaterialet og de variable, der benyttes i analysen. Afsnittet beskriver herudover artiklens metodiske tilgang. I afsnit 4 præsenterer vi analysens empiriske resultater, mens afsnit 5 indeholder en konklusion og perspektivering.

Intergenerationel uddannelsesmobilitet – teoretiske perspektiver

I artiklen trækker vi på to teoretiske perspektiver. Det første perspektiv er Pierre Bourdieus forestilling om, at forældre besidder forskellige mængder og typer af ressourcer eller "kapital", som de kan benytte til at fremme deres børns uddannelses- og livschancer mere generelt. Det andet perspektiv kommer fra den kompa-

relative litteratur om "mobilitetsregimer". Denne litteratur understreger, at intergenerationelle mobilitetsmønstre nødvendigvis må forstås inden for hvert lands institutionelle rammer. I denne sammenhæng trækker vi primært på beskrivelsen af det "skandinaviske mobilitetsregime", hvor velfærdsstaten spiller en særlig vigtig rolle.

Kapitalformer

Kapitalbegrebet er Bourdieus forsøg på at konceptualisere de materielle og immaterielle ressourcer og egenskaber, som aktører er i besiddelse af, og som de kan "akkumulere" og "investere" i forskellige sammenhænge. Bourdieu identificerer tre hovedformer for kapital: økonomisk, kulturel og social kapital (Bourdieu 1986; Bourdieu & Wacquant 1992). Vi udvider i den empiriske analyse perspektivet til også at omfatte "kognitiv kapital", som bliver præsenteret nedenfor. I denne sammenhæng trækker vi ikke på hele Bourdieus teori om social stratifikation, men benytter hans kapitalbegreb som en heuristisk indfaldsvinkel til at analysere de både materielle og immaterielle ressourcer, som forældre kan besidde i større eller mindre omfang, og som kan have indflydelse på deres børns uddannelsesmuligheder.

Den *økonomiske* kapital omfatter ifølge Bourdieu lønindkomst og andre monetære ressourcer, fx formue, aktier og privat ejendom (Bourdieu 1984:114-15). Denne type kapital kan enten investeres *direkte* i at fremme ens børns uddannelsesmuligheder i form af betaling for undervisningsafgifter (som det fx er meget udbredt i USA) eller *indirekte* i form af økonomisk støtte til barnet under uddannelsesforløbet.

Kulturel kapital vedrører ifølge Bourdieu forældrenes uddannelse og viden (Bourdieu 1984). Der skelnes normalt mellem en økonomisk og sociologisk for-

tolkning af sammenhængen mellem kulturel kapital i opvækstmiljøet og børns uddannelsesvalg (De Graaf et al. 2000; Sullivan 2001). I økonomisk teori sidestilles forældres uddannelsesniveau med "humankapital", og effekten heraf på børns uddannelsesvalg udspringer af forældrenes indpodning af det forventede fremtidige afkast af at erhverve uddannelse, fx i form af øget livsindkomst (Haverman & Wolfe 1995). Forældre lærer med andre ord deres børn, at det er "rationelt" at tage en uddannelse. I den sociologiske fortolkning er effekten af kulturel kapital mere subtil. Argumentet er her, at kulturel kapital og de herskende normer i opvækstmiljøet omkring (ud)dannelse har en afsmittende effekt på børns senere uddannelsesvalg. Børn lærer akademiske eller praktiske dyder og "knowhow" i barndomshjemmet, og når de selv senere skal vælge uddannelse, vil de være tilbøjelige til at vælge en uddannelsesstype og et uddannelsesniveau, der ligner deres forældres (Bourdieu 1977; DiMaggio 1982; de Graaf & Kal-mijn 2001).

Den *sociale* kapital omhandler ifølge Bourdieu de formelle og uformelle sociale netværk, der kan bruges til at fremme egne formål (Bourdieu 1986). Bourdieu forbandt ikke selv social kapital med uddannelsesmobilitet, men dette er siden blevet gjort fx af James Coleman (1988; se også Portes 1998). I en dansk sammenhæng kan sociale netværk og forbindelser forventes at være af betydning i forhold til at skaffe fx en læreplads i forbindelse med især faglige uddannelser, bolig i nærheden af uddannelsesstedet og rådgivning i forbindelse med uddannelsesvalg mere generelt.

Endelig medtager vi i denne sammenhæng *kognitiv* kapital. Denne kapitalform omfatter personers evne til at løse komplekse kognitive problemstillinger, og en høj mængde kognitiv kapital kan

højne sandsynligheden for at gennemføre de fleste typer af uddannelser. Kognitive evner er til dels overført genetisk fra forældre til børn (Heckman & Vytlačil 2001; Plug and Vijverberg 2003), men sociale baggrundsforhold og omstændigheder er ligeledes vigtige for børn og unges kognitive udvikling og færdigheder (Savage & Egerton 1997; Jæger & Holm 2003). Af denne årsag udgør forældrenes kognitive kapital en dimension af den sociale baggrund og ikke bare en genetisk intergenerational overførsel af individuel "evne".

Hvad viser empiriske undersøgelser om betydningen af de fire kapitalformer for unges uddannelsesvalg? Den eksisterende litteratur har i særlig grad fokuseret på betydningen af *økonomisk* kapital, typisk operationaliseret som effekten af klasse-mæssig baggrund for, hvor højt et uddannelsesniveau børn opnår. Empiriske studier påviser ret entydigt, jf. de i indledningen citerede undersøgelser, at socioøkonomisk eller klasse-mæssig baggrund er af stor betydning for personers uddannelsesvalg. Personer fra dårligt stillede baggrunde har en markant lavere sandsynlighed for at opnå en videregående uddannelse sammenlignet med personer fra velstillede hjem. Empiriske undersøgelser med fokus på *kulturel* kapital har bekræftet, at mængden af kulturel kapital i barndomshjemmet (typisk operationaliseret ved forældrenes uddannelsesbaggrund) er positivt korreleret med børns uddannelsesniveau, selv når der er taget højde for andre socioøkonomiske forhold (se de Graaf 1986; Jonsson 1987; Aschaffenburg & Maas 1997; De Graaf et al. 2000; De Graaf & Kalmijn 2001; Sullivan 2001). Det samme ser ud til at gælde i Danmark (Hansen 1995; Andreasen et al. 1997; Jensen et al. 1997; Jæger et al. 2003). Der eksisterer så vidt vides ingen danske undersøgelser af betydningen af *social* kapital i opvækstmiljøet for

folks uddannelseschancer. Udenlandske undersøgelser indikerer dog, at social kapital i opvækstmiljøet kan være af betydning (se Stanton-Salazar et al. 1995; Morgan & Sørensen 1999; Sun 1999; McNeal 1999)². Endelig peger de fleste empiriske undersøgelser på, at *kognitive* evner ligeledes er af betydning for, hvor højt et uddannelsesniveau folk når. Dette resultat nås både i amerikanske (Hauser & Daymont 1977; Hauser & Huang 1997; Plug & Vijverberg 2003), danske (se Hansen 1995; Jæger et al. 2003) og andre europæiske undersøgelser (Savage & Egerton 1997; Bond & Saunders 1999; Breen & Goldthorpe 2001). I de her citerede studier analyseres effekten af de unges kognitive kapital på deres uddannelsesvalg. Som noget nyt vil vi i denne artikel se på betydningen af forældrenes kognitive kapital. Samlet set indikerer litteraturen, at alle fire typer af forældrekapital kan være af betydning for unges uddannelseschancer.

Uddannelsesmobilitet i en skandinavisk velfærdsstatsmodel

Men hvilken betydning har hver af de fire kapitalformer for unges uddannelseschansesmuligheder i Danmark? Den nyere litteratur om "mobilitetsregimer" fremhæver samfundsinstitutioners betydning for at forme mobilitetsmønstre i de vestlige, industrialiserede lande (Esping-Andersen 1993; DiPrete et al. 1997; DiPrete 2002). Danmark er som de andre skandinaviske lande i det "skandinaviske mobilitetsregime" karakteriseret ved en udbygget og universel velfærdsstat baseret på sociale rettigheder (Esping-Andersen 1990; Kautto et al. 2001). Sammenlignet med andre vestlige lande bruges i de skandinaviske lande en forholdsvis stor andel af bruttonationalproduktet på offentlige velfærdsydelser (omkring 30 procent), der sker en betydelig omfordeling af indkomster gennem skattesyste-

met, og videregående uddannelser er for mestendels gratis. Som en konsekvens heraf er indkomstspredningen i Danmark lav, og der er en meget lav forekomst af indkomstfattigdom sammenlignet med andre, vestlige lande (Burniaux et al., 1998). Det er inden for rammen af denne universelle velfærdsmodel, at vi skal analysere effekten af kapitalformerne for unges uddannelseschancer.

Hvilken konsekvens har disse kontekstuelle forhold for de fire kapitalformers betydning for unges uddannelsesmuligheder i en skandinavisk velfærdsstat som den danske? For det første må vi forvente, at *økonomisk* kapital ikke har nogen direkte betydning. Videregående uddannelse i Danmark er gratis, og det er således ikke muligt for forældre at foretage direkte økonomiske investeringer i at fremme deres børns uddannelsesmuligheder³. På den anden side må vi forvente, at de andre ikke-monetære kapitalformer spiller en langt større rolle. Vi forventer derfor, at *kulturel* kapital er af central betydning for valg af alle former for videregående uddannelser. Når forældre ikke kan investere direkte i deres børn, er det sandsynligt, at den kulturelle transmission i opvækstmiljøet får en særlig fremtrædende rolle i forhold til at udøve indflydelse på unges uddannelsesvalg. Empiriske undersøgelser baseret på yngre kohorter af danskere be-

kræfter, at forældres uddannelsesniveau er en central forklarende variabel (Andreassen et al. 1997; Jæger et al. 2003). *Social* kapital er en forældreressource, som må formodes at være af særlig betydning for personer, der sigter mod de faglige uddannelser, hvor fx praktik- og lærepladser i det danske uddannelsessystem er af stor betydning for uddannelsens gennemførelse. *Kognitiv* kapital forventer vi ligeledes er af betydning for de fleste uddannelsestyper, men særligt for videregående og mere akademisk orienterede uddannelser. Man kan forvente, at forældres kognitive kapital i noget omfang kan kompensere for evt. lav kulturel kapital.

Data, variable og metode

Datagrundlaget udgøres af et udtræk på 1.383 respondenter fra Socialforskningsinstituttets ungdomsforløbsundersøgelse. Respondenterne er alle født omkring 1954 (se Jæger et al. 2003 for mere information). Vi analyserer i artiklen uddannelsesforløbet for respondenternes *ældste* barn, hvis dette barn i 2001 som minimum var 20 år gammelt. Disse børn har forladt folkeskolen og har taget (eller er i færd med at tage) deres kompetencegivende uddannelser. Datasættet rummer usædvanlig rig baggrundsinformation om respondenterne og bl.a. information om deres kognitive evner og sociale forbindelser, som ikke

Tabel 1. Indikatorvariable for kapitalformer

Kapitalform	Indikatorvariable
Økonomisk kapital	(1) Månedlig bruttoindkomst, (2) Ejerskab og værdi af egen bolig, (3) Ejerskab og værdi af bil, (4) Ejerskab af sommerhus
Kulturel kapital	(1) Uddannelsesniveau, (2) Antal talte fremmedsprog, (3) Antal læste aviser, (4) læser skønlitterære bøger, (5) interesseret i billedkunst
Social kapital	Besidder forbindelser, der kan hjælpe <u>børn</u> med (1) at skaffe job (fritids- eller fuldtidsjob), (2) læreplads, (3) bolig, (4) rådgive med valg af uddannelsessted, (5) hjælpe hvis barn ønsker at uddanne sig i udlandet
Kognitiv kapital	(1) Antal rigtige i verbaltest, (2) antal rigtige i spatialtest, (3) antal rigtige i induktionstest

findes i andre danske datasæt. Det er med udgangspunkt heri, at vi har kunnet konstruere variable, som indbefatter alle fire kapitalformer.

Udtrækket har også svagheder, hvoraf den vigtigste er en mindre selektions-skævhed i stikprøven. Denne skævhed opstår, fordi de medtagne respondenter for at leve op til kriteriet om, at det ældste barn som minimum skal være mindst 20 år for at være med, typisk har fået deres børn i en forholdsvis tidlig alder. Som det fremgår af frekvenstabellerne i appendikstabel 1 og tabel 2 nedenfor, er der derfor en undervægt af respondenter med lange, videregående uddannelser (som typisk får børn senere end gennemsnittet), samt en overvægt af kvindelige

respondenter. Til gengæld er datamaterialet usædvanligt omfattende med hensyn til baggrundsinformation om respondenterne, ligesom det giver mulighed for at undersøge betydningen af en bredere vifte af baggrundsforhold for uddannelsesvalg for yngre generationer af respondenter end ofte er tilfældet⁴.

Variable

Der indgår to typer variable i analysen. I første omgang indgår et antal baggrundsvARIABLE, som benyttes til at identificere respondenternes økonomiske, kulturelle, sociale og kognitive kapital. I anden omgang indgår de fire kapitaltyper sammen med en række kontrolvariable som forklarende variable i en ana-

Tabel 2. Frekvenstabeller for analyse- og kontrolvariable

	Procent	Antal
Afhængig variabel		
Barns uddannelsesniveau		
Folkeskole	15,1	201
Ungdomsuddannelse	20,5	272
Faglig uddannelse	33,0	437
Kort eller mellemlang videregående uddannelse	18,2	241
Lang videregående uddannelse	13,2	175
I alt	100,0	1.326
Kontrolvariable		
Barnets køn		
Mand	49,6	686
Kvinde	50,4	697
I alt	100,0	1.383
Respondentens køn		
Mand	38,7	535
Kvinde	61,3	848
I alt	100,0	1.383
Respondentens familiesituation		
Gift/samlevende	85,0	1.175
Enlig	15,0	208
I alt	100,0	1.383
Kapitalformer (N = 1.383):	Gennemsnit	Standardafvigelse
Økonomisk kapital	0,04	0,020
Kulturel kapital	0,05	0,021
Social kapital	0,08	0,020
Kognitiv kapital	0,00	0,025

lyse af børnenes opnåede uddannelsesniveau.

De indikatorvariable, som benyttes til at identificere respondenternes økonomiske, kulturelle, sociale og kognitive kapital, er vist i tabel 1 (se appendikstabel 1 for frekvensfordelinger). Til at måle økonomisk kapital benytter vi respondentens månedlige bruttoindkomst i 1992, ejerskab (evt. sammen med ægtefælle) og værdi af bolig og bil, samt om man ejer sommerhus eller ej. Til at fange kulturel kapital benytter vi respondentens uddannelsesniveau, antal talte fremmedsprog, avislæsevaner, og om man læser skønlitterære bøger og interesserer sig for billedkunst. Social kapital måles ved fem binære indikatorer for, hvorvidt respondenter har sociale forbindelser, der kan hjælpe barnet i forhold til job, læreplads, bolig, rådgivning om valg af uddannelse og uddannelsesmuligheder i udlandet. Endelig måler vi respondentens kognitive kapital ved hjælp af tre intelligens-test foretaget i 1968, der tester respondentens verbale, spatiale og induktive færdigheder.

Analyse- og kontrolvariablene til den anden del af analysen er vist i tabel 2. Den afhængige variabel er barnets uddannelsesniveau målt på fem niveauer, som i de fire kategorier ud over "folkeskole" kan være *både igangværende eller afsluttet* på interviewtidspunktet i 2001⁵. Kategorien "kort videregående uddannelse" er slået sammen med "mellem-lang videregående uddannelse", fordi der kun er ganske få respondenter med denne uddannelsesstype.

Som ekstra kontrolvariable er desuden medtaget barnets og forældrenes køn samt familiesituationen i opvækstmiljøet. Indikatorvariablene for økonomisk, kulturel, social og kognitiv kapital er alle kontinuerte skalaer.

Metodisk tilgang

Den empiriske analyse består af to dele: (1) en identifikation af de fire kapitalformer og (2) en statistisk model, der beskriver respondenternes børns uddannelsesvalg givet mængden af hver af de fire kapitalformer i opvækstmiljøet samt en række kontrolvariable. I artiklen fokuserer vi hovedsageligt på anden del af analysen.

Estimationen af de fire kapitalformer foretages ved hjælp af en konfirmativ faktormodel. I denne model estimeres en latent faktor for hver kapitalform. Eftersom indikatorvariablene til økonomisk, kulturel og social kapital alle er kategoriserede, benyttes den polychoriske korrelationsmatrice til at estimere modellen. Estimatoren er *weighted least squares* (WLS) med robuste standardfejl⁶. Faktørvægtene for de enkelte indikatorvariable og mål for *model fit* for den samlede model er vist i figur 1 i afsnit 4.

Den anden del af den empiriske analyse består i at analysere effekten af de fire kapitalformer i opvækstmiljøet for de unges uddannelsesvalg. Den statistiske model, der anvendes til dette formål, er en multinomial logistisk regressionsmodel med følgende form:

$$P(Y = l) = \frac{\exp(\Lambda)}{1 + \exp(\Lambda)} \quad (1)$$

hvor

$$\Lambda = \mathbf{a}_l + \mathbf{b}_{lf}' \mathbf{x}_f + \mathbf{b}_{lm}' \mathbf{x}_m + \mathbf{b}_l' \mathbf{x} + e_l, \quad \text{og}$$

$$l = 1, \dots, 4 \quad ; \quad P(Y = 0) = 1 - \sum_{l=1}^{l=4} P(Y = l) .$$

$P(Y = l)$ er sandsynligheden for, at respondentens barn vælger den l 'te uddannelse, og sandsynligheden for ikke at vælge nogen uddannelse efter folkeskolen, $l = 0$, er referencegruppen. β 'erne er vektorer af regressionskoefficienter for

tilsvarende vektorer af forklarende variable, x'_l , $l = 1, \dots, 4$ er stokastiske effekter, der beskriver uobserverede faktorer, der påvirker unges uddannelsesvalg, og som ikke er inkluderet i den statistiske model. Dette kunne fx være studiemotivation eller andre forhold, der er af betydning for uddannelsesvalget, men som ikke observeres. Tidligere undersøgelser har vist, at det i analyser af uddannelsesvalg er særligt vigtigt at kontrollere for tilstedeværelsen af uobserverede faktorer (Cameron & Heckman 1998; Lucas 2001). Fodtegn l på nogle af de forklarende variable angiver, at der til hvert af de unges valg af uddannelse indgår specifikke regressionskoefficienter og stokastiske effekter. Fodtegn m og f angiver, at der er tale om oplysninger om kapitalformer for barnets moder hhv. fader.

I datasættet findes imidlertid kun alle nødvendige oplysninger om én forælder, enten moderen eller faderen. Dette betyder, at når det er faderen, der er respondent, så er oplysninger om moderens kapitalformer uobserveret og vice versa. Derfor bliver det stokastiske led, der opfanger uobserverede forklarende variable, lidt mere komplekst:

Hvis faderen er respondent:

$$v_{yf} = \mathbf{b}_{lm}' x_m + e_l$$

Hvis moderen er respondent:

$$v_{lm} = \mathbf{b}_{yf}' x_f + e_l,$$

$l = 1, \dots, 4$. Vores statistiske model korregerer for denne omstændighed ved i begge situationer at kontrollere for de uobserverede, stokastiske effekter, der relaterer sig til den manglende forælders karakteristika (samt andre uobserverede forhold). I analysen benytter vi en ikke-parametrisk estimator for de stokastiske effekter, hvor den diskrete fordeling kan

opfattes som en approksimation til en ukendt fordelingsfunktion for de uobserverede variable, der indgår i modellen (Lindsay 1983a, b). Dette svarer i praksis til en såkaldt *latent class* model, i hvilken respondenterne grupperes efter en fordeling med K latente klasser alt efter beskaffenheden af de uobserverede faktorer. Sandsynligheden for at tilhøre en latent klasse kan skrives som:

Hvis faderen er respondent:

$$(2) P(V_{1f} = v_{1f}^j, V_{4f} = v_{4f}^j) = p_j$$

Hvis moderen er respondent:

$$(2') P(V_{1m} = v_{1m}^j, V_{4m} = v_{4m}^j) = p_j \quad \text{hvor} \\ j = 1, \dots, K \quad \text{og} \quad v_{1f}^j, \dots, v_{4f}^j, v_{1m}^j, \dots, v_{4m}^j, \\ j = 1, \dots, K, l = f, m$$

er parametre, der skal estimeres. Ligningerne (1), (2) og (2') udtrykker derfor til sammen den simultane sandsynlighed for at observere et valg af et bestemt uddannelsesniveau og medlemskab af en latent klasse. Disse sandsynligheder benyttes til at konstruere likelihoodfunktionen for alle 1.383 respondenter, som igen benyttes til estimation af modellens parametre.

Resultater

Præsentationen af analysens empiriske resultater falder i to dele. I den første del præsenteres kort faktormodellen for de fire kapitalformer, mens anden del analyserer effekten af kapitalformerne for respondenterne børns uddannelsesvalg.

Kapitalformer

Faktormodellen for de fire typer af kapital, økonomisk, kulturel, social og kognitiv, er illustreret i figur 1. Her fremgår det, at de fire latente kapitalformer tydeligt er identificeret, og at alle indikatorvariable udviser moderat til høje faktor-

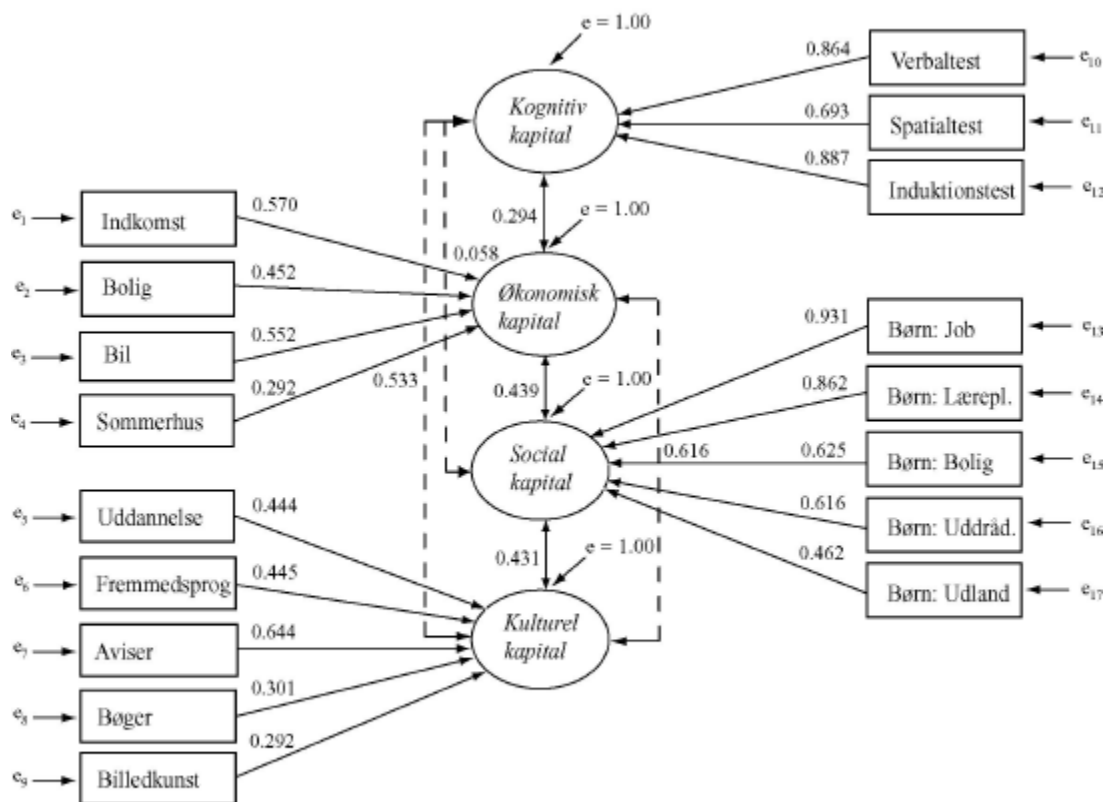
vægte⁷. Testene for modelspecifikationen indikerer, at faktormodellen har et acceptabelt fit til data. Det observeres desuden, med undtagelse af sammenhæng mellem kognitiv og social kapital, at alle kapitalformerne er moderat positivt korrelerede (i størrelsesordenen 0.40-0.60). Det gælder derfor, at akkumulering af forskellige former for kapital blandt respondenterne tenderer til at følges ad. Modellen indikerer som forventet, at de respondenter, der besidder megen økonomisk kapital, også har stor sandsynlighed for at besidde megen kulturel, social og kognitiv kapital og vice versa.

Kapitalformer og intergenerational uddannelsesmobilitet

Men hvilken betydning har mængden af de forskellige kapitalformer i barndomshjemmet for respondenternes børns uddannelsesvalg?

Resultatet af den multinomiale logistiske regressionsmodel er vist i tabel 3. Referencegruppen er børn, som stoppede deres uddannelsesforløb efter folkeskolen. Parameterestimerne i modellen beskriver derfor effekten af mængden af de forskellige kapitalformer (og kontrolvariable) – i form af log-odds – for at have opnået et af de fire uddannelsesniveauer

Figur 1. Konfirmativ faktormodel for 4 kapitalformer



Estimator = WLS med robuste standardfejl
 Chi-square = 550.87, df = 70, p < 0.001
 Comparative Fit Index 0.861
 Tucker-Lewis Index 0.881
 RMSEA 0.070

Fabel 3. Resultater fra multinomial logistisk model for uddannelsesvalg.
Referencegruppe er børn, som afsluttede deres uddannelsesforløb efter folkeskolen

	Ungdomsuddannelse		Faglig uddannelse		Kort/mellemlang videregående uddannelse		Lang videregående uddannelse	
	Estimat	Std.fejl	Estimat	Std.fejl	Estimat	Std.fejl	Estimat	Std.fejl
Konstantled	0.52*	0.24	0.59	1.54	0.55	8.37	0.09	2.65
Faderens kognitive kapital	-0.14	0.21	0.11	0.19	0.05	0.21	-0.48	0.23
Faderens kulturelle kapital	0.78*	0.39	-0.44	0.35	0.59	0.39	1.64*	0.44
Faderens økonomiske kapital	0.04	0.34	0.24	0.30	-0.18	0.34	0.03	0.38
Faderens sociale kapital	0.14	0.23	0.44*	0.21	0.16	0.23	-0.29	0.26
Faderen enlig ned den unge	-0.17	0.33	-0.56	0.30	-0.30	0.33	-0.68	0.41
Latent klasse I	0 ^a		0 ^a		0 ^a		0 ^a	
Latent klasse II	0.00	0.06	0.33	0.83	0.31	11.53	0.15	4.58
Latent klasse III	-0.01	1.05	0.13	2.99	0.11	8.79	0.06	0.96
Moderens kognitive kapital	-0.02	0.22	-0.17	0.17	-0.16	0.24	-0.12	0.27
Moderens kulturelle kapital	0.95*	0.27	0.02	0.19	1.15*	0.43	1.57*	0.40
Moderens økonomiske kapital	-0.12	0.26	0.05	0.13	-0.54	0.35	-0.51	0.37
Moderens sociale kapital	-0.21	0.27	0.03	0.27	0.23	0.30	-0.11	0.32
Moderen enlig ned den unge	-0.18	0.41	-0.21	0.39	0.12	0.47	-2.02*	0.92
Latent klasse I	0 ^a		0 ^a		0 ^a		0 ^a	
Latent klasse II	-0.01	1.59	-0.35	2.07	-0.32	7.91	-0.15	5.70
Latent klasse III	0.02	3.17	-0.13	5.73	-0.10	16.88	-0.05	5.43
Barnets køn (1=mand)	-0.28	0.19	0.41*	0.17	-0.79*	0.20	-0.44*	0.22
Fordeling af latente klasser	Klasse I (20,9%), II (59,4%) og III (19,7%)							

Anm.: * signifikant på 5 procentniveau, ^a referencekategori.

sammenlignet med ingen uddannelse efter folkeskolen.

Det fremgår af tabellen, at kulturel kapital som forventet er den vigtigste forklarende faktor for, om børnene har opnået en "akademisk" orienteret uddannelse. Dette gælder både for mødre og fædre. Effekten er, som man kunne forvente, stærkest for lang videregående uddannelse, men den observeres også for børn med ungdomsuddannelse som højeste uddannelsesniveau⁸. Herudover er der en stor positiv effekt af modres kulturelle kapital på børnenes sandsynlighed for at have en kort/mellemlang videregående uddannelse. Dette kan skyldes, at der blandt mødrene er en stor andel med denne uddannelsestype, og at den intergenerationelle transmission af uddannelsesnormer derfor skaber en særlig stærk præference for denne uddannelsestype. Endelig observeres det, at kulturel kapital ikke er af betydning for, om børnene opnår en faglig uddannelse.

Når det gælder de andre kapitalformer, er billedet mere blandet. Som formodet spiller forældrenes økonomiske kapital ingen selvstændig rolle for børnenes uddannelsesvalg, når de andre kapitalformer og uobserverede forhold også inkluderes i modellen. Dette er ikke mindst interessant, fordi undersøgelser fra andre lande med jævnaldrende kohorter finder betydelige direkte effekter af forældreindkomst på unges uddannelseschancer (se fx Gregg and Machin 2000 for England og Clark-Kauffman et al. 2003 for USA). Vores analyse indikerer derfor, at velfærdsstaten spiller en rolle i forhold til at udligne økonomiske uligheders betydning for unges uddannelseschancer. Forældrenes kognitive kapital spiller heller ikke nogen rolle for børnenes uddannelsesvalg, når der tages højde for de andre kapitalformer. Effekten af kognitiv kapital i modellen kan for-

tolkes som den resterende del af den intergenerationelle transmission af evner, der ikke kan forklares af de andre kapitalformer⁹. Der er imidlertid ingen tegn på, at forældrenes kognitive evner bidrager yderligere til børnenes uddannelsesvalg, når der er kontrolleret for de andre kapitalformer og uobserverede faktorer. Endelig ses det, at fædres sociale kapital spiller en signifikant rolle i forhold til valg af faglig uddannelse. Dette resultat stemmer overens med hypotesen om, at sociale forbindelser fx i form af læreplads er af særlig betydning for at kunne gennemføre en faglig uddannelse. At effekten kun er signifikant for fædre kan som ovenfor måske relateres til den omstændighed, at der blandt fædre er en relativt stor andel med faglig uddannelse (ca. 46 procent). Det er derfor mere sandsynligt, at fædre besidder de relevante sociale forbindelser, der er af betydning for at kunne opnå en faglig uddannelse.

Sidst skal effekten af kontrolvariablene og de stokastiske effekter analyseres. Det ses for det første i tabellen, at familiesituationen er af særlig betydning for enlige mødre og i forhold til lang videregående uddannelse. Der observeres en stærk negativ effekt blandt enlige mødre på deres børns sandsynlighed for at være i gang med eller have opnået en lang videregående uddannelse ($\hat{b} = -2.02$). Dette gælder ikke for enlige fædre. En opvækst med en enlig mor sænker derfor i betragtelig grad sandsynligheden for at få en uddannelse på universitetsniveau, mens en opvækst med en enlig far ikke har denne konsekvens¹⁰. For det andet spiller barnets køn en rolle. Drengene er mere tilbøjelige til at vælge faglige uddannelser, mens piger i højere grad vælger alle former for videregående uddannelser. Dette resultat stemmer overens med andre undersøgelser.

Sidst ses resultaterne af *latent class* modellen, som beskriver de uobserverede

de, stokastiske effekter. I dette tilfælde beskrives effekterne bedst med 3 latente klasser af respondenter (på hver 20,9, 59,4 og 19,7 procent af respondenterne). Desværre er ingen af parametrene i *latent class* modellen signifikante, så det er ikke muligt at lave en egentlig fortolkning af klasserne. Samlet set gælder dog, at korrektion for uobserverede stokastiske effekter giver en signifikant forbedring af den statistiske model sammenlignet med en model, der ikke tager højde herfor¹¹.

Konklusion

Empiriske undersøgelser af omfanget af intergenerationel uddannelsesmobilitet i de skandinaviske lande viser, at betydelige uligheder i livschancer stadig eksisterer på trods af omfangsrige velfærdsstater og en lighedsorienteret uddannelsespolitik. I artiklen slår vi til lyd for, at den "konventionelle" tilgang til uddannelsesmobilitet baseret på socioøkonomiske klasseforskelle som udgangspunkt for at forklare ulighed ikke er specielt velegnet til at forstå de mekanismer, som skaber og opretholder uligheder i livschancer i de skandinaviske lande.

Med udgangspunkt i Pierre Bourdieus kapitalbegreb analyserer vi betydningen af fire kapitalformer: økonomisk, kulturel, social og kognitiv kapital i opvækstmiljøet for unges uddannelseschancer. De fire kapitalformer udtrykker kvalitativt forskellige typer af ressourcer, som findes i forskellige mængder i opvækstmiljøet. Den empiriske analyse af kapitalformerne viser for det første, at de fire kapitalformer er positivt korrelerede, sådan at høje eller lave mængder af forskellige kapitalformer følges i et socialt hierarki. For det andet bekræfter analysen, at ikke-monetære kapitalformer er af større betydning end økonomisk kapital for unges uddannelseschancer i Danmark. Som forventet gælder, at kultu-

rel kapital er den vigtigste kapitalform, når det gælder valg af alle typer videregående uddannelser. Forældrenes uddannelsesniveau og transmissionen af normer og værdier mellem generationerne i form af kulturel kapital ser derfor ud til at have en stor betydning for de unges uddannelseschancer. På den anden side er familiens økonomiske kapital ikke af betydning for børns uddannelseschancer, og det samme gælder for respondenternes kognitive kapital. Til gengæld er fædres sociale kapital positivt associeret med valg af faglig uddannelse, men ikke andre uddannelses typer.

Analysen indikerer derfor, at de resourceformer i opvækstmiljøet, som fremmer eller hæmmer personers uddannelseschancer i en universel velfærdsstat som den danske, mestendels ikke længere er økonomiske. Derimod er de "bløde" forhold i barndomshjemmet: uddannelsesnormer og "knowhow", dannelsesmæssig bagage, familietype og sociale kontakter – til forskel fra i mange andre lande – langt de mest betydningsfulde faktorer. Denne omstændighed ser ud til at være karakteristisk for det skandinaviske mobilitetsregime, selv om der naturligvis er brug for mere forskning for at fastslå, om dette mønster også gælder i de øvrige skandinaviske lande. Teoretiske forklaringsmodeller baseret på oppositionen mellem økonomiske klasser eller grupperinger er derfor utilstrækkelige i forhold til at forstå de sociale mekanismer, som genererer de sociale uligheder i uddannelse, som observeres i Danmark i dag. Vi har derfor brug for en mere omfattende teoretisk forklaringsmodel.

Noter

1. Omfanget af dette problem afhænger naturligvis af analysens design, antallet af kontrolvariable, som tillader en effektiv isolering af økonomiske forholds betydning, samt en eksplicit modellering af både observerede og uobserverede baggrundsfor-

holds betydning for det opnåede uddannelsesniveau.

2. Social kapital operationaliseres på meget forskellig vis i den eksisterende litteratur, men omfanget og bredden i forældres deltagelse i børns skolegang (fx som aktive i skolebestyrelser etc.) er den oftest benyttede indikator for social kapital.

3. Hertil bør knyttes et par kommentarer. For det første ligger langt størsteparten af uddannelsessystemet i Danmark i den offentlige sektor. Der findes private folkeskoler (til hvilke ca. 12 procent af alle elever i folkeskolealderen er tilknyttet), men privatskoler har ikke et højere gennemsnitligt karaktergennemsnit end de offentlige folkeskoler (Rangvid, 2003). Forældre har derfor ikke noget incitament til at "investere" i privat skolegang med henblik på at hæve deres børns sandsynlighed for senere optagelse på en videregående uddannelse. Det samme gælder for de videregående uddannelser, hvor der i Danmark ikke findes egentlige "eliteuddannelsesinstitutioner". Der er forholdsvis store lokale variationer i udgifter til folkeskolen ("rige" kommuner bruger gennemsnitligt flere penge på folkeskolen per elev end "fattige" kommuner), men der er kun en svag sammenhæng mellem omfanget af udgifter på folkeskolen og elevernes senere uddannelsesniveau (Heinesen et al., 1999). Der findes derfor heller ikke noget incitament til at bosætte sig i eller sende sit barn i skole i en "rig" kommune.

4. Et generelt dataproblem i den komparative forskning i uddannelsesmobilitet er, at de yngste respondenter, der er med i de oftest benyttede "store" datasæt, som regel er født omkring 1960. Af samme årsag tillader disse datasæt ikke analyse af effekten af sociale baggrundsforhold for uddannelsesvalg blandt yngre kohorter, der har gået i folkeskolen og taget deres kompetencegivende uddannelser i 1980- og 90'erne.

5. Der vil uundgåeligt optræde målefejl med denne tilgang, da nogle af respondenternes børn enten 1) opnår et højere uddannelsesniveau efter observationstidspunktet eller 2) afbryder den uddannelse, de er registreret som værende i gang med. Fordelingen på de forskellige uddannelsesgrupper (se tabel 2) indikerer dog ikke speciel anledning til bekymring, og den her anvendte tilgang er benyttet i tidligere undersøgelser (se Hansen 1999:181).

6. Af pladshensyn viser vi ikke hele model-specifikationen.

7. Et par bemærkninger. Faktorrægtene for variablene sommerhus (i økonomisk kapital) og billedkunst (i kulturel kapital), begge på 0.292, er forholdsvis lave. Dette skyldes sandsynligvis den omstændighed, at begge variable er binære, og at der derfor ikke er en særlig stor spændvidde i den variation, der estimeres i faktorrægten. Givet stikprøvestørrelsen på 1.383 respondenter er begge faktorrægte dog signifikant forskellige fra 0.

8. En forklaring herpå kunne være, at en stor del af børn med ungdomsuddannelse som højeste uddannelsesniveau med stor sandsynlighed senere tager en videregående uddannelse. Derfor observeres den fulde effekt af forældrenes kulturelle kapital sandsynligvis ikke før på et senere tidspunkt i uddannelsesforløbet.

9. Man kunne fx forestille sig tilfældet, hvor en respondent har lav kulturel kapital, men høj kognitiv kapital. Den kognitive kapital kunne i denne sammenhæng "kompensere" for manglende kulturel kapital i opvækstmiljøet. Det er denne situation, som testes i modellen.

10. Denne effekt kan sandsynligvis til dels forklares ved selektionsskævheden i data-materialet. Der er en mindre andel af mødre med lange videregående uddannelser sammenlignet med befolkningen som helhed.

11. Den aktuelle model med kontrol for stokastiske effekter giver ændringer i regressionskoefficienterne på de forklarende variable på mellem 5 og 20 procent sammenlignet med en model, der ikke kontrollerer for disse effekter.

Litteratur

- Andreasen, Lars Birch, Torben Pilegaard Jensen, Kirsten H. Larsen, Karin B. Mogensen, Martin Bøg, Anette Jensen & Marlene Berth Nielsen 1997: *Unge uden uddannelse*. København: AKF Forlaget.
- Aschaffenburg, Karen & Ineke Maas 1997: "Cultural and Educational Careers: The Dynamics of Social Reproduction". *American Sociological Review*, 62:573-587.

- Bond, Rod & Peter Saunders 1999: "Routes of success: influences on the occupational attainment of young British males". *British Journal of Sociology*, 50(2):217-249.
- Bourdieu, Pierre 1977: *Reproduction in Education, Society, Culture*. Beverly Hills: Sage.
- Bourdieu, Pierre 1984: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre 1986: "The Forms of Capital". I: Richardson, John G. (ed.): *Handbook of Theory and Research in the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre & Loic J. D. Wacquant 1992: *An Invitation to Reflexive Sociology*. Chicago: Chicago University Press.
- Burniaux, Jean-Marc, Dang, Thai-Thanh, Fore, Douglas, Förster, Michael, d'Ercole, Marco Mira & Howard Oxley 1998: "Income Distribution and Poverty in Selected OECD Countries". Economic Department Working Paper, no. 189. Paris: OECD.
- Breen, Richard & Jan O. Jonsson 2000: "Analyzing Educational Careers: A Multinomial Transition Model". *American Sociological Review*, 65(5):754-772.
- Breen, Richard & John H. Goldthorpe 2001: "Class, Mobility and Merit. The Experience of Two British Birth Cohorts". *European Sociological Review*, 17(2):81-101.
- Cameron, Stephen V. & James J. Heckman 1998: "Life Cycle Schooling and Dynamic Selection Bias: Models and Evidence for Five Cohorts of American Males". *Journal of Political Economy*, 106(2):262-333.
- Clark-Kauffman, Elisabeth, Duncan, Greg & Pamela Morris 2003: "How Welfare Policies Affect Child and Adolescent Achievement." *American Economic Review*, 93:299-303.
- Coleman, James S. 1988: "Social capital in the creation of human capital". *American Journal of Sociology*, 94:96-120.
- Davies, Richard, Eskil Heinesen & Anders Holm 2002: "The Relative Risk Aversion Hypothesis of Educational Choice". *Journal of Population Economics*, 15(4):683-713.
- de Graaf, Nan Dirk, Paul M. de Graaf & Gerbert Kraaykamp 2000: "Parental Cultural Capital and Educational Attainment in the Netherlands: A Refinement of the Cultural Capital Perspective". *Sociology of Education*, 73: 92-111.
- Graaf, Paul M. 1986: "The impact of financial and cultural resources on educational attainment in the Netherlands". *Sociology of Education*, 59: 237-246.
- de Graaf, Paul M. & Matthijs Kalmijn 2001: "Trends in the Intergenerational Transmission of Cultural and Economic Status". *Acta Sociologica*, 44(1):51-66.
- DiMaggio, Paul 1982: "Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grade of U.S. High School Students". *American Sociological Review*, 47:189-201.
- DiPrete, Thomas, Paul M. de Graaf, Ruud Luijkx & Hans-Peter Blossfeld 1997: "Collectivist versus Individualist Mobility Regimes? Structural Change and Job Mobility in Four Countries". *American Journal of Sociology*, 103(2): 318-358.
- DiPrete, Thomas 2002: "Life Course Risks, Mobility Regimes, and Mobility Consequences: A Comparison of Sweden, Germany, and the United States". *American Journal of Sociology*, 108(2): 267-309.

- Erikson, Robert E. & Erik Jørgen Hansen 1987 (eds): *The Scandinavian model: Welfare States and Welfare Research*. New York: M. E. Sharpe.
- Erikson, Robert E. & Jan O. Jonsson 1996: *Can Education Be Equalized? The Swedish Case in Comparative Perspective*. Boulder, CO: Westview Press.
- Esping-Andersen, Gosta 1990: *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, Gosta 1993 (ed.): *Changing Classes. Stratification and Mobility in Post-Industrial Societies*. London: Sage.
- Goldthorpe, John H. 1996: "Class analysis and the reorientation of class theory: The case of persisting differentials in educational attainment." *British Journal of Sociology*, 47(3):481-505.
- Gregg, Paul & Stephen Machin 2000: "The Relationship Between Childhood Experiences, Subsequent Educational Attainment and Adult Labour Market Performance". I: Vleminicks, K. and Smeeding, T. (eds.): *Child Well Being in Modern Nations: What Do We Know?* Bristol: Policy Press.
- Hansen, Erik Jørgen 1995: *En generation blev voksen*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Hansen, Marianne Nordli 1997: "Social and Economic Inequality in Educational Career: Do the Effects of Social Background Characteristics Decline?" *European Sociological Review*, 13(3):305-320.
- Hansen, Marianne Nordli 1999: "Utdanningspolitikk og ulikhet. Rekruttering til høyere utdanning 1985-1996". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2:172-203.
- Hauser, Robert M. & Thomas N. Daymont 1977: "Schooling, Ability, and Earnings: Cross-sectional Findings 8 to 14 Years After High School Graduation". *Sociology of Education*, 50: 182-206.
- Hauser, Robert M. & Min-Hsiung Huang 1997: "Verbal Ability and Socioeconomic Success: A Trend Analysis". *Social Science Research*, 26:331-376.
- Haverman, Robert & Barbara Wolfe 1995: "The determinants of children's attainments: a review of methods and findings". *Journal of Economic Literature*, 33:829-878.
- Heckman, James J. & Edward Vytlačil 2001: "Identifying the role of cognitive ability in explaining the level of and change in the return to schooling". *Review of Economics and Statistics*, 83(1):1-12.
- Heinesen, Eskil, Brian Krogh Graversen & Niels Madsen 1999: *Ressourceforbrug i folkeskolen og effekter på elevernes uddannelsesforløb*. København: AKF Forlaget.
- Jensen, Torben Pilegaard, Karin B. Mogensen & Anders Holm 1997: *Valg og veje i ungdomsuddannelserne*. København: AKF Forlaget.
- Jonsson, Jan O. 1987: "Class origin, cultural origin, and educational attainment: the case of Sweden". *European Sociological Review*, 3(3):229-242.
- Jonsson, Jan O. 1993: "Persisting Inequalities in Sweden". I: Shavit, Yossi and Blossfeld, Hans-Peter (eds.): *Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, CO: Westview Press.
- Jæger, Mads Meier & Anders Holm 2003: "Which background factors matter more in intergenerational educational attainment: Social class, cultural capital or cognitive ability? A random effects approach". CAM Working paper 2003-5.
- Jæger, Mads Meier, Niels Ploug & Martin D. Munk 2003: *Ulighed og livsløb – analyser af betydningen af social bag-*

- grund. København: Socialforskningsinstituttet.
- Kautto, Mikko, Johan Fritzell, Bjørn Hvin-den, Jon Kvist & Hannu Uusitalo 2001: *Nordic welfare States in the European Context*. London: Routledge.
- Kivinen, Osmo & Risto Rinne 1996: "Higher Education, Mobility and Inequality: the Finnish Case". *European Journal of Education*, 31(3):289-310.
- Kivinen, Osmo, Sakari Ahola, & Juha Hedman 2001: "Expanding Education and Improving Odds? Participation in Higher Education in Finland in 1980s and 1990s". *Acta Sociologica*, 44(2):171-181.
- Lindbekk, Tore 1998: "The Education Backlash Hypothesis: The Norwegian Experience 1960-92". *Acta Sociologica*, 41(2):151-162.
- Lindsay, B. G. 1983a: "The geometry of mixture likelihoods, part I: A general theory". *The Annals of Statistics*, 11:86-94.
- Lindsay, B. G. 1983b: "The geometry of mixture likelihoods, part II: The exponential family". *The Annals of Statistics*, 11:783-792.
- Lucas, Samuel R. 2001: "Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects". *American Journal of Sociology*, 6:1642-1690.
- McNeal, Ralph B. 1999: "Parental Involvement as Social Capital: Differential Effectiveness on Science Achievement, Truancy, and Dropping Out". *Social Forces*, 78(1):117-144.
- Morgan, Stephen L. & Aage B. Sørensen 1999: "Parental Networks, Social Closure, and Mathematics Learning: A Test of Coleman's Social Capital Explanation of School Effects". *American Sociological Review*, 64:681.
- Müller, Walter & Wolfgang Karle 1993: "Social Selection in Educational Systems in Europe". *European Sociological Review*, 9(1):1-23.
- Plug, Erik & Wim Vijverberg 2003: "Schooling, Family Background, and Adoption: Is it Nature or Nurture"? *Journal of Population Economics*, 11(3): 611-641.
- Portes, Alejandro 1998: "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology". *Annual Review of Sociology*, 24(1):1-24.
- Rangvid, Beatrice Schindler 2003: "Do Schools Matter"? Ph.d-thesis. Århus School of Business.
- Savage, Mike & Muriel Egerton 1997: "Social Mobility, Individual Ability and the Inheritance of Class Inequality". *Sociology*, 31(4):645-672.
- Shavit, Yossi & Hans-Peter Blossfeld 1993: *Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Coll.: Westview Press.
- Sieben, Inge, Johannes Huinink & Paul M. de Graaf 2001: "Family Background and Sibling Resemblance in Educational Attainment. Trends in the Former FRG, the Former GDR, and the Netherlands". *European Sociological Review*, 17(4):401-430.
- Stanton-Salazar, Ricardo D. & Sanford M. Dornbusch 1995: "Social capital and the reproduction of inequality: information networks among Mexican-origin high school students". *Sociology of Education*, 68(116):135.
- Sullivan, Alice 2001: "Cultural Capital and Educational Attainment." *Sociology*, 35(4):893-912.
- Sun, Yongmin 1999: "The Contextual Effects of Community Social Capital on Academic Performance." *Social Science Research*, 28:403-426.
- Treiman, Donald J. & Yip, Kam-Bor 1989: "Educational and Occupational Attainment in 21 Countries". I: Kohn, Melvin L. (ed.): *Cross-National Research in Sociology*. London: Sage.

Appendikstabel 1. Fordeling af indikatorvariable for fire kapitalformer

	Pro- cent	Antal	Beskrivelse
Økonomisk kapital			
Bruttoindkomst i DKK			
0-12.999	22,8	301	Månedlig
13.000-15.999	21,9	289	bruttoindkomst
16.000-17.599	14,9	196	i 1992 i DKK.
17.600-19.999	23,0	304	
20.000 og mere	17,4	230	
I alt	100,0	1.320	
Bolig			
Ejer ikke egen bolig	20,7	287	Ejerskab og
0-800.000	20,8	287	værdi af egen
801-1.100.000	22,5	311	bolig i DKK
1.101-1.500.000	21,8	301	2001
1.501.000 og mere	14,2	197	
I alt	100,0	1.383	
Bil			
Ejer ikke bil	12,9	179	Ejerskab og
0-50.000	25,5	352	værdi af bil i
51-95.000	16,6	230	DKK 2001
96-150.000	26,7	369	
151.000 og mere	18,3	253	
I alt	100,0	1.383	
Sommerhus			
Ejer sommerhus	13,7	190	Ejer
Ejer ikke sommerhus	86,3	1.193	sommerhus
I alt	100,0	1.383	2001
Kulturel kapital			
Uddannelsesniveau			
Ingen udover folkeskole	20,7	273	Forælders
Faglig	34,7	458	uddannel-
Kort videregående	27,7	365	sesniveau
Mellemlang videregående	13,6	180	1992
Lang videregående	3,3	44	
I alt	100,0	1.320	
Antal talte fremmedsprog			
Taler ikke fremmedsprog	35,6	470	Hvor mange
1 fremmedsprog	31,8	420	fremmed-
2 fremmedsprog	27,7	366	sprog taler
3 eller flere fremmedsprog	4,9	64	forælderen i
I alt	100,0	1.320	1992
Avislæsning			
Abonnerer ikke	39,4	545	Hvor mange
Læser 1 avis	51,6	714	aviser abon-
Læser 2 eller flere aviser	9,0	124	nerer forælde-
I alt	100,0	1383	ren på i 1992

	Pro- cent	Antal
Læser skønlitterære bøger		
Ja	34,1	450
Nej	65,9	870
I alt	100,0	1.320
Interesseret i billedkunst		
Ja	57,3	756
Nej	42,7	564
I alt	100,0	1.320

Social kapital		
Har forælderen sociale forbindelser, der vil kunne hjælpe i følgende situationer ... (= ja)		
Skaffe børnene et job (fritids- eller rigtigt job)*	43,7	605
Skaffe en læreplads*	54,2	750
Skaffe en bolig*	67,7	936
Rådgive i forbindelse med barns valg af uddannelsessted*	54,3	751
Hjælpe, hvis børn ønskede at uddanne sig eller arbejde i et andet land*	65,5	906
Kognitiv kapital	Gennem- snit	Standardfejl
Verbaltest	35,0	0,27
Spatialtest	21,8	0,22
Induktionstest	21,3	0,24

* N=1.383